

Egy interjú és a realitások

A vádolt elismeri, hogy tíz évvel ezelőtt csakugyan megerőszkolt egy szüllyant, de ez időközben kurva lett, tehát mégsem erőszkolta meg, mert egy kurvát nem kell megerőszkolni. Ezzel a logikával védekeznek mindazok, akik a Kádár-korszak utolsó évtizedében különösen viszolygató szolgálatot tettek a kultúrpolitikának. Korábbi áldozataiknak – a demokratikus kibontakozás egykori híveinek – jelenlegi viselt dolgaival takaróznak. Természetesnek tartják, hogy jogi intézkedéseknek nincs visszamenőleges hatályuk – vagyis ma hozott törvények alapján nem marasztalható el tegnapi ténykedés –, de erkölcsi értelemben visszamenőleges hatályt tulajdonítanak ellenfeleik jelenlegi közszereplésének. Így diszkreditálják rasszisztává vagy parlamenti Hary János-sá züllött egykori ellenzékiek régi, bátor fellépését a pártállam ellen, abból a célból, hogy saját acélos szervilitásukat utólag a történelmi jogosultság dicsfényével vonják be.

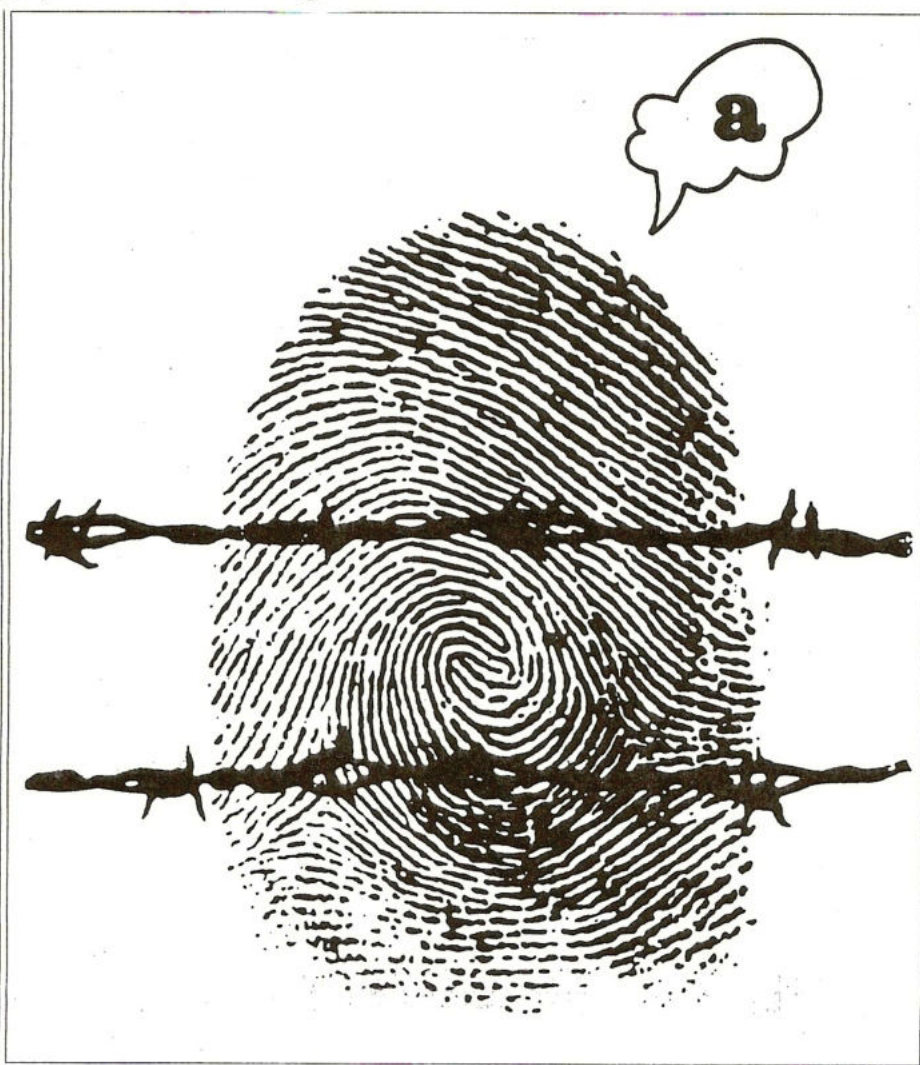
Hajdú Jánost előnyösen különbözteti meg vele egy csónakban evező kollégájától, hogy nyíltan megvallja Koczian Péternek (Magyar Narancs, 1994. február 24.): „Én... helyesnek tartottam, hogy az akkor létező kádári modell védelmében megírjam ezt a cikket.” Arról az 1983-as cikkéről mondja ezt, amelyet Duray Miklós és főként Csoóri Sándor ellen remekelt, mután Duray önéletrajzi fogatattású könyve, a *Kutyaszorító*, a szlovákiai magyarság elnyomatásának ez a hiteles dokumentuma Csoóri előszavával megjelent New Yorkban.

Hajdú tehát nem a saját indítékait szepíti meg utólag, hanem az akkori Csoórit rúttja el. „Számomra Csoóri egy súlyosan veszedelmes nacionalista, aki ezt az országot veszélyhelyzetbe sodorja.” Ezzel a mai Csoóriról mondott ítéletével minősíti az 1982-es előszót. Csoóri akkori fejtegetéseitől lendületes vonalat húz a mai szarajevói vérengzéseikig. Ily módon bravúrusan megismétli 1983-as erkölcsi teljesítményét.

Allításom bizonyítására hadd halasszak ki Hajdú érveinek kupacából egy különösen illatos példányt. Csoóri szerint „a nyugati demokrácia nevelje” nem érti, hogy a baszkokhoz és az irekhez hasonlóan miért nem lőnek vagy robbantanak az erdélyi és a szlovákiai magyarok is. Ehhez – mintha már írás közben is érezte volna az ugrásra kész rágalmazót – rögtön hozzáfüzte: „E kihívó kérdést nem én rogtánzom most, hanem radikális olasz értelmesiek dobák magasba évekkel ezelőtt.” Ez persze nem befolyásolta Hajdút. Felhaborodástól dudokolva kiabálta világgá, hogy Csoóri szerint „Romániában és Csehszlovákiában polgárháborút kellene kiiróbtantani”, annak ellenére, hogy Csoóri minden ellenállást reménytelennek tartott, és azt állította, hogy a kisebbségek csak „alkoholistaként vagy öngyilkosként” lehet agresszívok: vagyis önmaga ellen. Hajdú 1983-ban mégis azzal vádolta, hogy fegyveres felkelésre lázít. És 1994-ben egyik kezével az 1982-es Csoóriról, másikkal a mai, vérbe fülő Szarajevóra mutat.

Mivel a Hajdú-interjúban megfogalmazott apologia a régebbi és a mai Csoóri azonosítására épül, szólnom kell néhány szót Csoóri Sándorról, az egykori demokratáról. Régen is volt vélem vitám. Csoóri Sándor panaszárol (1980) című cikkemben megbíráltam, amiért „valamiféle ábrándos nemzetfogalmat kreál és követel”, amikor a nemzetet „közös vállalkozás”-ként definiálja. Azóta átalakította nemzetfogalmát: a nemzet most már az ó baráti és politikai körökön közös vállalkozása. Ez a meghatározás belülről már nem bírálható, hiszen aki bírálná, az nem tartozik ebbe a körbe, tehát nem tartozik a nemzethez sem. Akkoriban azonban vitatható nézetei ellenére – és kinek nincsenek vitatható nézetei? – a Horthy- és a Kádár-korszak következetes és mélyen szántó kritikus volt. Nem túl könnyű írnom erről, mert – talán egyoldalúan – a barátomnak érzem, és ezért személyes szövegnek élem át a fordított fejlődést, amelyet a rendszerváltozás óta produkál. Különösen szembefordító ügyködése megalázó, a Magyarok Világszövetsége nevezett kontárlú álcázott pártállalkozás felhők magasába tolt előnki széken. Olyan emberként trónol ott, „akinek habitusát a rávarlanul rácsapó hatalom szele szelkusként szembefordította korábbi onmagául” – hogy Nagy Csaba Zürichben elő írto idézzem.

Ugyancz a Csoóri Sándor 1980-ban megírta *A nagy magyar Apokalipszis*, ezt a megrázó önéletrajzi és történetfilozófiai tanulmányt, amelyet a második magyar hadsereg dönti összeomlásáról tudóvetet papírra. Az

CLEMENTE PADIN GRAFIKAJA

újkorai magyar történelem tragédiáit Bibó István nyomdokán haladva a kiegyezésre vezette vissza. Az akasztató Ferenc József, „A hóhérikirály a nép száján megistenül”. A magyar baka az ő legszébb katonája akart lenni. „Ilyen háromszázhatvan fokos nyakterekést csak egy tudat nélküli néppel lehet elkövetni.” Ki ne érezte volna ennek az ítéletnek a gyöttrő időszerűségét Kádár János országában. Talán ki kell egyezni a hóhérral – mondta Csoóri –, de „a kiegyezőknek, a tenyérbeccsapás másnapján – ha titokban, ha fojtogató fejelemmel is, de – mindenkor meg kell teremteni a kiegyezés kritikáját”. Csak hogy „Magyarország sajnos nem ez történt”. Se Ferenc József, se Kádár korában, sem a között eltt Horthy-időben. „A kiegyezés elrontott politikája Horthyban támadt fel Trianon után.” A magyar baka most már Horthy legszébb katonája akart lenni. Horthyék „a nemzet leginkább tragédiájából kiravaszkodták a katarzisz megtisztító szigorúságát”. „Mert azzal, hogy Horthyék a nemzet igazságérzetét elválasztották a nemzet szociális gondjainak megoldásától, mesterségesen osztották ketté egy szerves gondolatot.” „A Nem, nem soha!” és „Mindent visszai!” pótolta a történelmi elképzeléseket, és „Ehhez a mélylélektani politikához kellene a kellekék is: a fehér ló, a diszkardok, a színörös menték, a korszerűsített milenniumi szónoklatok”. 1980-ban ez akkor is a lehető legdemokratikusabb álláspontra volt, ha Csoórinak ma egy szava sincs a horthyzsmus újráléledése ellen, ha nem dühödik fel, mint tette volna ezt mesterei, a régi kultusz újból felbukkanó kellekék. Elhelyezett hallgat a felhők közt, hogy legszébb katonáit el ne vesztisse.

Botrányczó előszavát, a Kapaszkodás a megmaradásért-ot (1982) szintén demokráta pátosz hatja át. „A kisebbségi kérdés mindig a többség kérdése is; azaz társadalmi kérdés” – ebből az elvi alaplásból kiindulva bírálta a magukat szocialistának beözó országokat. A kisebbségi kiszolgáltatottság három olyan tényezőre vezetett vissza, amely a többséget is sújtotta, csak éppen kevésbé vigasztalanul. Listáján elsőnek az egypártrendszer szerepel, aztán „a magántulajdon megszűntetése, illetve komoly korlátozása”, végül „a kisebbséget lelkileg, nyelvilleg, morálisan védő egy-

házak megroppantása”. Ki tagadhatná ma, hogy a többpártrendszer, a magántulajdon és a vallásszabadság követelése a pártállam totalitarizmusában: progresszív vállalkozás? És hogy mindezek hiánya a kisebbségek jobban sújtja, mint a többséget? És hogy a demokratikus követelésekkel jelentkező kisebbségi politika ösztársadalmi értelemben demokratikus? Az 1989-es Ceausescu-ellenes felkelés – sajnos túl rövid ideig – megmutatta, hogy a kisebbséget és a többséget csak a demokratikus célok közössége békítheti meg egymással.

Hajdú ezzel a demokratikus érvelés szemben példákat hozott fel többpártrendszerű és magántulajdon alapján álló országokból arra, hogy ott is vannak engesztelhetetlen nemzetiségi konfliktusok. Csak hogy Csoóri a többpártrendszerrel, a (paraszti) magántulajdonról és az egyházról mint közösséget összefogó szervezetről nem azt állította, hogy meglétek automatikusan megszűnteti a kisebbségi lét nyomorát, csak azt, hogy hiányuk fokozza a védtelenséget és kiszolgáltatottságot. Ha egy férfi felsőhajt, hogy nélkül nyomorúság az élete, akkor nem lehet azaz megacófolni, hogy vannak rossz kapcsolatok, kibíratatlan nők is. Így érvelt Hajdú, amikor formában volt. Amikor nem volt formában, Csoóri gondolatait úgy denunciacióta, hogy „New Yorkból kelteztek”-eknek nevezte őket. Vagyis az Előző amerikai imperialista bertollnokiróman. Előttém a könyv. Az előzőnk nincsen keltetése. Maga a mű New Yorkban jelent meg. Duray is, Csoóri is boldogabb lett volna, ha Pozsonyban, vagy Budapesten lát napvilágot. Hajdú azonban – pontosabban: a kádári modell, amelyet védelmezett – nem engedhetette ezt. Száműzte a gondolatot, majd azt hozta fel ellene, hogy száműzött.

Mint interjúban kiderül, Hajdú – Csoórral ellentétben – semmit sem változott az elmúlt tizenegy évben. A mai Hajdúnak, védekezése előtt, legalább azt el kellett volna ismernie, hogy vagy nem olvasta Duray könyvét, és mendemondákra hagyatkozott, vagy tudatosan rágalmazta a szerzőt. 1983. október 5-én Nyugat-Berlinben keltezett cikkemben (Égy újságickek és a „realitások”) két példát hoztam fel ennek bizonyítására. Hajdú szerint Duray „egy félig polgári, félig dzsent-

ri család 1945-ben született sarja”, és ez határozza meg Duray szerint is létét és tudatát. Ezzel szemben Duray magyar, német, zsidó és szlovák vérkeveredés gyümölcse, anyjának „összes számon tartott öse iparos volt”, „Szüleim nemzeti hovatartozását meghatározta nagyszüleim és dédszüleim nemzetisége, kik az iparosi, illetve hivatalnokai középosztályhoz tartoztak”. A létet és tudatot meghatározó dzsentriségnek nyoma sincs itt. A másik botlás még kínosabb. Hajdú szerint Duray olyan mániákus, hogy még Dubčeket is támadja, mert ez szocialistának mondja magát, tehát „Duray nézőpontjából se nem jobb, se nem rosszabb, mint bárki más az utóbbi negyven évben”. Csak hogy Duray könyvében elő sem fordul Dubček neve. A korszak, melyet ez a név fémjelmez, szerinte „demokratikus szocializmus” volt, és ezt a jelzőt szerkezetet úgy értekelte, hogy „igen rokonszenvesen hangzik”. Egy ilyen módszerekkel megírt rágalomgyűjteményt véd ma Hajdú János a Magyar Narancsban – hasonló módszerekkel. Azt állítja például, hogy Csoórit és barátait vitára kérték fel, azzal az egy kikötéssel, hogy „az előszóban aposztrófált Szovjetunio maradjon tabu”. Csoórit nemhogy nem kérték fel vitára, hanem egyéves szilenciummal sújtották előszava miatt, akármilyen hazug nyilatkozatot közölt is akkoriban erről az Élet és Irodalom. En viszont elküldtem említett cikkemet az Élet és Irodalomnak, amely könnyű szívvel lemondott a közléséről. Ebben az ügyben nem túrtek vitát, és ezt nálam csak Hajdú tudhatja jobban. Mégis azt meri állítani, hogy nem csak a lehető legjobb adták meg a választára, hanem volt is „vadászickek Csoóri védelmében, ugyanolyan terjedelemben, mint az enyém, és ez Kunszabó Ferenc volt”. Csak hogy Kunszabó Ferenc nem védte meg Csoórit. *Osgyep és televény* címen burjánzó kertzeti metaforát remekelt, a gyomról, mely terjed, ha nem vigyáz mindenki. Metaforája ebben a fejtegetésben csúcsosodik ki: „Hiába a kerítés, a földek együtt lélegzenek. Ha szomszédaim nélkül cselekszem, nem számíthatok sikerre, mint ők is hiába törekednek, ha én nem igyekszem.” Ez a magányos fellépések: Duray és Csoóri bátor kiállásának elmarasztalása. Amikor egy évvel később véletlenül találkoztam Kunszabóval, a sze-

mére vettem ezt a cikkét. „Taktikázni tudni kell” – felelte.

Írásom végül a Beszélőben jelent meg. Ugyanabban a 9. számban (1984. február) Erdélyi Ágnes kritikát írt a *Kutyaszorító*ról, a szerkesztőség pedig interjút közölt Duray Miklóssal. A 8. szám lehozta Csoóri előszavát. Elképzelhető-e, hogy a kitűnően tájékozott Hajdú nem tudott ezekről a publikációkról? Úgy tesz, mint megbízó hajdanában: ma sem vesz tudomást a számszatirodalomról. Pedig az illegális sajtó az említett cikkeken túlmenően is vállalta Duray emberjogi és intellektuális védelmét. Ezt csak azért említem meg, mert hihetetlenül mérvadó körök azt hirdetik, hogy Magyarországon a Kádár-korszakban tízmillió ellenálló tevékenykedett, és húsz-harminc néptől-nemzettől, magyar sorskérdésektől, miégymástól idegen kozmopolita kollaboráns Aczel-boy: a Beszélő szerkesztői és munkatársai. Ezzel szemben az az igazság, hogy miközben Csoóri barátai, köztük a minket jelenleg lehaazáruoló, nagymagyarság-teljesítményű honfiak a legeslegjobb esetben a kezét rázták és a hátát veregették a Rózsakert vendéglőben, az illegális sajtó úgy tett, mintha létezhetne Magyarországon sajtószabadság. És ennek következtében létezett is.

A vargabetű után visszatérök az interjúhoz. Hajdú ennek során bámulatra méltó következetességgel iktatta ki a Kádár-korszakbeli Csoóriról vonatkozó fejtegetéseiből a realitást. Például a kádárista „kulturális nőmenklatura részének”, sőt „funkcionáriusnak” nevezi, pusztán amiért az Irzósvetség választmányának tagja volt. Csak hogy ez a funkció nem járt hatalommal. Ez választott tisztgy volt egy etatista rendszerben, melynek lényegéhez tartozik, hogy csak kinevezett tisztviselőknak a kezébe adhatalm. Másutt azt állítja, hogy Csoóri ellen felépve „a magyar mozgásszabadság védeni próbáló törekvésekhez” nyújtott segítséget. Mintha valaki – hogy egy Heine-ötletet variáljak – betiltaná az összes könyvet, hogy megszűnhessen a cenzúra.

Es most – kapaszkodj, olvasó! – eierkeztem Hajdú interjújának egy olyan kanyarulatához, ahonnan látvány válik végre egy darabka realitász. Ez azonban olyan rémisztó, hogy a legszívesebben elkapnám a fejem. „Szeretném, hogy azok, akik '83-ban erkölcsi alapon elítélték a cikkemet, látnák, hogy a vizualasztó a magyar reakció és a magyar progresszjo között mégiscsak valahol Csoóri és Hajdú nézete között található.” Ebben a szörnyű állításban az a realitás, hogy a magyar progresszjo esetleg választásra kényszerül a két iszonyat közt, amelyet ma ezek a nevek jelképeznek. Mostanáig azt reméltem, hogy elfogadható erőviszonyok esetén elképzelhető tisztességes együttműködés a liberális és a szocialista erők között. Csak hogy Hajdú János a Magyar Szocialista Part képviselőjelöltje lett. Ezzel a szocialisták vállalták a Kádár-korszak második felének csaknem legrosszabb erkölcsi hagyományát. Azt írom, hogy „csaknem”, mert Révész Sándor a Beszélőben Hajdú javára írja, hogy a televízió *A Hét* című műsorának elerő Sugár András váltotta fel, aki maradéktalanul felhasználta elődje kritikai erejét. Interjúban Hajdú büszkélkedik ezzel a dicsérettel, holott az abszolút nullával szemben nem túl felemelő a győzelem.

Hajdú tehát az MSZP képviselője. Meggyőződésem, hogy nem csak a populista rasszizmust és a horthysta revizionizmust ellenző liberálisokat, hanem a demokratikus szocializmus híveit is kétségbe ejti ez. Eszembe se jut, hogy eme panaszommal együgyűen befolyásolni próbáljam a szocialistákat. Nincs annál mulatságosabb, mint amikor kormánypartit politikusok felszólítják az SZDSZ-t, hogy lépjen ki Kis Jánosból; vagy amikor fideszesek választás elé állítják az MSZP-t, mondván, hogy vagy Nagy Sándorról mondanjak le, vagy Orbán Viktor potenciális rokonszenveről. A pártierarchia a pártok legfeljettebb belügye, éppen ezért mélyen jellemző is rájuk. Az MSZP Hajdú jelölésével hirdott arról, hogy tekintettel a lakosság elkeseredett hangulatára, politikailag kifizetődőknek tartja a kádári kontinuitás hársány felvállalását. És noha az MSZP, mint Kósa Ferenc joggal hangsúlyozza, bonyolult történelmi képződmény, és nem azonosítható Hajdúval, ennek jelölése üzenetértékű, és ezen visszavonása sem változtatna. Az üzenet lehangozja vagy feldühíti mindazokat, akik még remélik, hogy a demokratikus fejlődésnek a közeljövőben is vannak esélyei Magyarországon.